

УДК 330.341.1:339:338.43.02

В. Якобчук, канд. екон. наук, доц.
(Житомирський національний агроекологічний університет)

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Автором обґрунтовано методологічну основу та методику дослідження стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору економіки України. Удосконалено методику застосування SWOT-аналізу інноваційного розвитку підприємств аграрної сфери в комбінуванні з методами моделювання інноваційних змін.

Ключові слова: стратегія, пріоритет, розвиток, новація, інновація, інноваційний розвиток, методологія, методика дослідження.

Автором обосновано методологическую основу и методику исследования стратегических приоритетов инновационного развития предприятий аграрного сектора экономики Украины. Усовершенствована методика применения SWOT-анализа инновационного развития предприятий аграрной сферы в комбинировании с методами моделирования инновационных изменений.

Ключевые слова: стратегия, приоритет, развитие, новация, инновация, инновационное развитие, методология, методика исследования.

The author substantiates the methodological principles and the technique of the research of strategic priorities on the innovative development of Ukraine's enterprises in agrarian sector of the economy. The author also improves the technique of applying SWOT-analysis of agrarian enterprise innovative development in combination with the method of simulating innovative changes.

Keywords: strategy, priority, development, novation, innovation, innovative development, methodology, research technique.

Світова економіка третього тисячоліття відзначається надзвичайно швидкими темпами росту, основними чинниками якого є поширення інноваційних процесів та впровадження їх в усі сфери господарської діяльності, в тому числі в сільському господарстві. Нині більша частина підприємництва в аграрній сфері усвідомлює величезну роль інновацій у підвищенні конкурентоздатності та економічної ефективності виробництва, посиленні конкурентних переваг аграрної продукції, розширенні сфери бізнесу та перспектив освоєння нових ринків. В умовах глобалізації економіки, дослідження проблеми інноваційного розвитку вітчизняного агробізнесу повинно ґрунтуватися на аналізі внутрішнього та зовнішнього середовища виробничо-господарської діяльності підприємств, тобто давати оцінку потенційним можливостям впровадження інновацій задля досягнення такого стратегічного рівня підприємництва, який би відзначався високим ступенем ефективності та конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках аграрної продукції.

Поняття "розвиток" та "інновація" тісно пов'язані між собою, часто передують одне одному, або виступають системою в залежності від вимог та обставин навколишнього світу. У буденному розумінні поняття "розвиток" пов'язане з поняттям прогресу, проте у сфері філософського і наукового вживання, воно фіксує буття системи як єдність прогресу і регресу, оновлення і руйнування, самоствердження і самознищення [4, с.577].

Сучасні вчені тлумачать та класифікують інновації залежно від теми, об'єкта та предмета дослідження (рис. 1). Так, Х. Рігс наводить таке просте, але емке визначення: "інновація – це комерційне освоєння нової ідеї" [8]. Нельсон та Уінтер визначають "інновацію" як зміну рутини. Життєздатність інновації, на їх думку, залежить від того, як її оцінять споживачі [2, с.46]. Актуальним та сучасним є визначення М. Портера: "інновації – це можливість здобути конкурентні переваги" [3, с.171]. Сучасний російський вчений, Б. І. Шайтан, зазначає, що інновації стосовно АПК – це нові технології,

нова техніка, нові сорти рослин, нові породи тварин, нові добрива і засоби захисту рослин і тварин, нові методи профілактики і лікування тварин, нові форми орга-

нізації, фінансування і кредитування виробництва, нові підходи до підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів і т.д. [6, с.206-213].

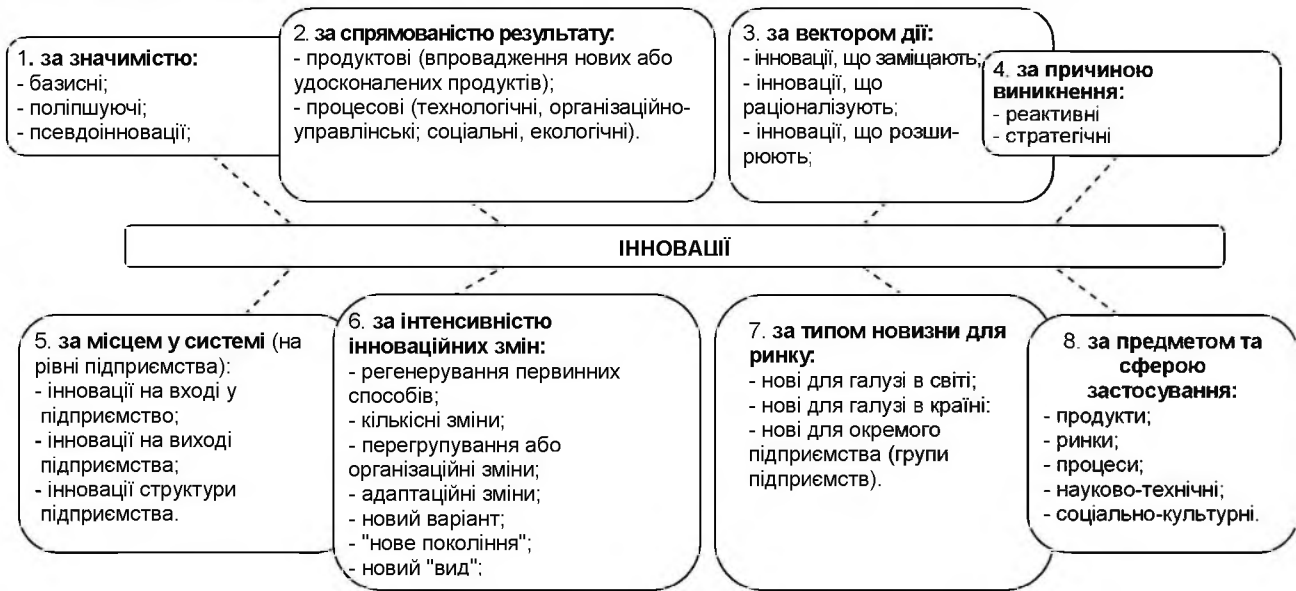

Рис. 1. Класифікація інновацій*

*Джерело: [3, с. 171]

Ми поділяємо точку зору науковців, які вважають неправомірним ототожнення понять "нововведення" та "інновація", оскільки появі та поширенню інновацій передує процес створення новацій (нововведень). Російський вчений-економіст, Фатхутдінов Р.А. стверджує, що нововведення – це оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт в будь-якій сфері діяльності по підвищенню ефективності. Вкладання інвестицій в розробку нововведення – початок справи. Головне – впровадити нововведення, перетворити нововведення на форму інновації, тобто завершити інноваційну діяльність і отримати позитивний результат, потім продовжи-

ти дифузію інновації. Ці етапи відносяться до інноваційної діяльності як процесу [5, с.14-15].

Новації виникають або у результаті праці над проблемою, яку необхідно вирішити якимось альтернативним, новим шляхом або спонтанно (випадково) і потім вже знаходять своє застосування в певній сфері діяльності у формі інновацій. Проведенні нами дослідження показали, що основним стратегічним пріоритетом інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері є удосконалення інвестиційного процесу, який сприяє покращенню механізму апробації, впровадження, відтворення та використання новацій (рис. 2).

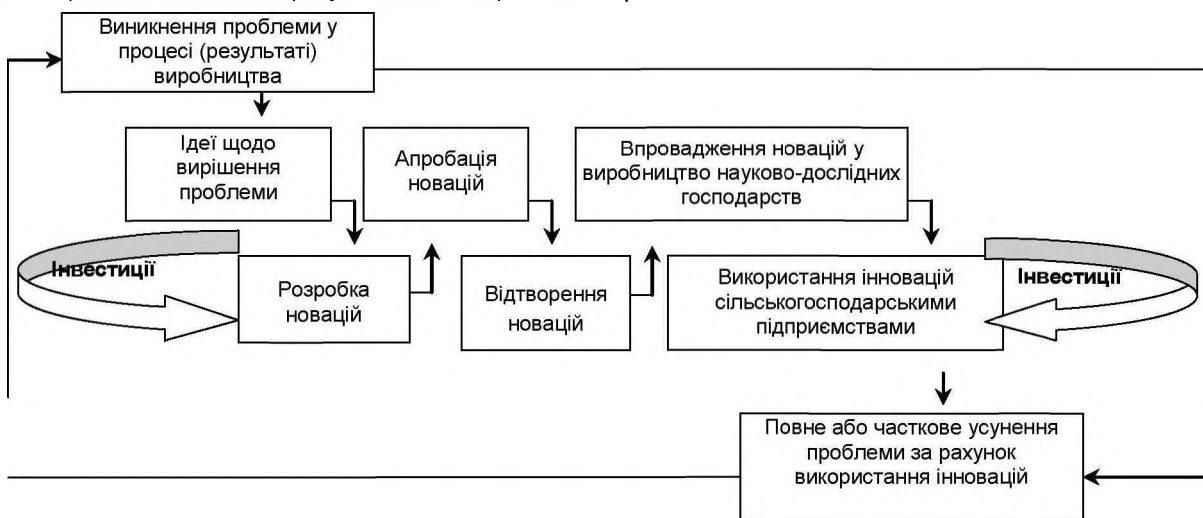

Рис. 2. Складові інвестиційно-інноваційного процесу в аграрному підприємстві*

*Джерело: власні дослідження

Розробка новацій у сфері сільського господарства України здійснюється мережею науково-дослідних інститутів Української академії аграрних наук та Міністерства аграрної політики та продовольства України. Сільськогосподарськими новаціями є: нові сорти рослин, нові породи тварин, штами мікроорганізмів, хімічні та

біологічні препарати (вакцини), нові види сільськогосподарської техніки, технології, економічні розробки, офіційно зареєстровані методики, рекомендації, оцінки тощо. Етап створення новації характеризується тривалістю, значними фінансовими та інтелектуальними інвестиціями. На наступному етапі новаційно-

інноваційного процесу проводиться апробація та перевірка отриманих результатів. В ході апробацій відбираються найкращі зразки, або ті, що відповідають заданим властивостям. Відібрані зразки визначають як новації. Після впровадження у виробництво і досягнення поставленої мети новації стають інноваціями, і перебувають ними до того часу, коли вони стають буденністю. Така стала буденність також породжує думки про удосконалення існуючого і прагнення до нового та кращого, знову з'являється ідея, яка є поштовхом для створення новацій. Інноваційний розвиток, таким чином, являє собою спричинений дифузиею інновацій, перехід об'єкта від старого до нового якісного стану.

Створення та освоєння інновацій в аграрному секторі в економіці України стає все більш складною справою, управління якою вимагає особливих знань. Це пояснюється тим, що будь-яке нововведення порушує порядок функціонування агровиробництва, його сформовані технічні, технологічні, організаційні та інші пропорції. Чим складніше та масштабніше виробництво та вище вартість його основних фондів, тим більше ризику та складностей при освоєнні інновацій. У зв'язку з цим, серед проблем науково-технічного прогресу в аграрному секторі важливе місце займає проблема вибору методики визначення пріоритетів інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Ми вважаємо, що для вирішення практичних завдань інноваційного розвитку галузі потрібно застосовувати комплексний метод оцінки інновацій, тобто оцінювати як вартісні так і якісні характеристики інновацій. Даний метод дозволяє оптимізувати оцінку техніко-економічних можливостей інновацій та визначити стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємства. Методи оцінки інновацій можуть бути зведені в три групи:

- методи, що ґрунтуються на технократичному підході;
- методи засновані на економічному підході;
- комплексні методи.

В основі технократичного підходу лежить уявлення про інноваційний розвиток підприємств АПК як процес реальної заміни старого обладнання новим. Рішення про доцільність впровадження техніко-технологічних інновацій приймається на основі розрахунку порівняльної ефективності, проте більш доцільним при прийнятті таких рішень буде брати до уваги і оцінку інновацій на основі прогресивності обладнання, що має бути використаним. В якості показника, що характеризує ступінь прогресивності інновацій, що впроваджуються, використовується питома вага

робітників, зайнятих на прогресивному виробництві, показники рівня автоматизації і механізації тощо.

Разом з тим, в межах технократичного підходу не вирішується основне питання ефективного функціонування аграрних підприємств – оптимальний розподіл ресурсів. Традиційні економічні методи оцінки інновацій ґрунтуються на показниках продуктивності (продуктивності праці, обсяг виробництва, фондівіддачі та ін.), вартісних показниках, а також низці показників, що характеризують раціональність використання ресурсів та ефективність інвестицій в інновації. В економічному підході до оцінки інновацій особливе місце посідають методи з використанням вартісних показників, оскільки вони відображають основну мету виробництва – ефективність. При використанні даних методів інновації являють собою систему, яка характеризується стійкою функціональною залежністю між затратами ресурсів на виробництво та випуском продукції підприємств.

Аналіз сучасних методів оцінки економічної ефективності інновацій виявив, що дані методи ґрунтуються на принципах прогнозування та планування економічного ефекту в майбутньому, тобто в певний момент часу $t+1$, де t – це теперішній (або початковий в розрахунках) момент часу. З метою визначення теперішнього та прогнозування майбутнього становища підприємства на ринку, його конкурентоспроможності, в дослідженні використано SWOT-аналіз та так звані матричні методи розробки стратегій (портфельний аналіз). SWOT-аналіз – це конфронтаційний аналіз сильних і слабких сторін підприємства, можливостей і погроз з боку зовнішнього довкілля. Сторони "S" (Strengths / сила) і "W" (Weaknesses / слабкість) відносяться до стану організації, а "O" (Opportunities / можливості) і "T" (Threats / небезпеки), до зовнішнього її оточення. За результатами ситуаційного аналізу можна оцінити, чи володіє підприємство внутрішніми силами і ресурсами, щоб реалізувати наявні можливості і протистояти погрозам, і які внутрішні недоліки вимагають швидкого усунення.

Для аналізу стратегічних пріоритетів розвитку аграрних підприємств нами використано класичну портфельну модель матрицю Бостонської консультативної групи (БКГ (BCG, Boston Consulting Group), яку було розроблено та апробовано в 70-ті роки минулого сторіччя. Дана матриця складається із чотирьох квадрантів (2x2), в основі якої лежить прийом співставлення різних стратегічних зон господарювання (СЗГ), в яких працює (чи бажає працювати) підприємство (рис. 3.).

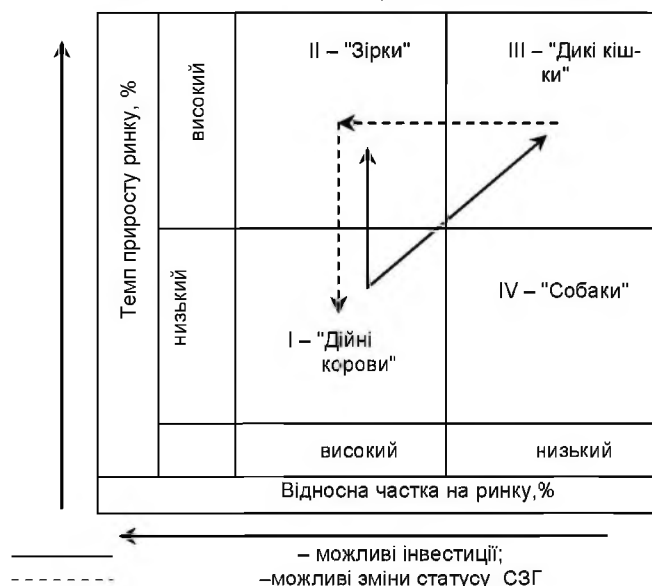

Рис. 3. Матриця БКГ* *

Для визначення пріоритетів розвитку підприємства на ринку, використовується фактично лише один показник – зростання попиту. По горизонталі визначається частка ринку, яку займає підприємство, по відношенню до частки ринку найвагомшого конкурента. Для кожної СЗХ оцінюється майбутній темп зростання, підраховуються частки ринку і отримані результати вписуються у відповідні квадранти матриці, які мають певну назву. БКГ був запропонований наступний пакет рішень щодо подальшої діяльності підприємств, які займають відповідні зони господарювання: "зірки" – укріплювати і оберегати; по можливості позбавлятися від "собак", якщо немає вагомих причин, щоб їх зберегти; для "дійних корів" необхідний суворий контроль капіталовкладень і передача надлишку грошової виручки під контроль вищого керівництва фірми; "дикі кішки" підлягають спеціальному вивченню, щоб встановити, чи не зможуть вони при відомих капіталовкладеннях перетворитися на "зірки". Матриця має свої переваги та недоліки.

Серед переваг матриці БКГ є те, що вона проста у використанні та на основі позиціонування в певних квадрантах дає можливість підприємству раціонально розподілити фінансові ресурси. Недоліки матриці БКГ проявляються в тому, що в даній матриці враховується

лише два фактори: ринкова частка та темп приросту попиту (обсягу ринку), інші фактори, які також можуть впливати на розробку стратегії подальшого розвитку підприємств (такі як прибутковість, інтенсивність інвестицій в основний капітал) залишаються поза увагою. Тому в середині 70-х років минулого сторіччя звилася аналітична модель, запропонована компанією McKinsey & Co для корпорації General Electric, яка отримала назву "модель GE/McKinsey". Дана матриця являє собою модифіковану матрицю БКГ та є одним з найбільш популярних сучасних інструментів портфельного аналізу.

Матриця GE/McKinsey ґрунтується на поєднанні як об'єктивно вимірних параметрів (ємність ринку, рівень рентабельності, частка ринку), так і суб'єктивно оцінюваних [1, 170]. Критерії, які найчастіше використовують для вихідних даних матриці GE/McKinsey наведені в таблиці 1, однак, перелік факторів, представлений в даній таблиці не є вичерпним і може бути розширеним в залежності від вимог дослідження та "бізнес-клімату" в якому функціонує підприємство. Кожен квадрант матриці містить рекомендовану стратегію, яка вказує, що слід робити підприємству на ринку в майбутньому, допомагає підприємству при встановленні певних пріоритетів в організації поточної та майбутньої господарської діяльності.

Таблиця 1. Критерії відбору вихідних даних для матриці GE/McKinsey*

Внутрішні фактори впливу на конкурентні переваги	Зовнішні фактори впливу на привабливість ринку
Переваги продукції (бренд, неймінг)	Розмір ринку
Частка на ринку	Темпи росту ринку
Темпи приросту частки ринку	Прибутковість ринку
Відносна величина та структура собівартості одиниці продукції порівняно з конкурентами	Тенденції розвитку ринку та галузі
Відносна прибутковість / рівень рентабельності порівняно з конкурентами	Конкуренція на ринковому просторі
Переваги щодо збуту продукції	Бар'єри для доступу в ринок
Переваги щодо виробничих потужностей	Можливість диференціювання продукції
Показник технологічного стану	Тенденції щодо зміни попиту
Якість продукції	Сегментація ринку
Доступ до фінансових та інших інвестиційних ресурсів	Структура дистрибуційної логістики
Переваги менеджменту	Розвиток технології в галузі

*Джерело: [1, с. 434]

Таким чином, методологічним фундаментом дослідження пріоритетів інноваційного розвитку підприємства в аграрній сфері є використання методичного підходу до обґрунтування конкурентних стратегій типових господарств галузі на основі поєднання економіко-статистичного та матричного методів з врахуванням рівня технологічного розвитку виробництва та амплітуди коливання ринкової частки підприємств-виробників. Застосування SWOT-аналізу інноваційного розвитку підприємств сільськогосподарської галузі в комбінації з методом моделювання інноваційних змін дало можливість обґрунтувати оптимальний сценарій розвитку підприємств та кількісно визначити перетворення стану господарської системи досліджуваних господарств протягом періоду, під час якого планується здійснення техніко-технологічних інновацій.

Список використаної літератури. 1. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: [підручник] / В.М. Нелеп. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с. 2. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений [монография] / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М.: ЗАО "Финанстатинформ", 2000. – С. 46. 3. Портер Майкл Э. Конкуренция / Портер Майкл Э.; Пер. с англ. М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. – 495с. 4. Современный философский словарь / под общей ред. В.Е. Кемерова. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2004. – С. 577. 5. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: [учебник] / Р.А. Фатхутдинов. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 448 с. 6. Шайтан Б.И. Инновации в АПК и роль службы сельскохозяйственного консультирования / Б.И. Шайтан // Материалы междунар. науч.-практ. конф. "Инновационная деятельность в АПК: опыт и проблемы" (13-14 января 2005 г.). – М., 2005. – С. 206-213. 7. Hussey D.E. Portfolio Analysis: Practical Experience with the the Directional Policy Matrix / D.E. Hussey // Long Range Planning. – 1978.– Vol.11. – P. 2-8. 8. Riggs H.E. Managing high-technology companies / H.E. Riggs. – Belmont, 1983. – 63 p.

Надійшла до редколегії 23.01.13